

VII
C 36250
g.

2

51
/1931

MLADINSKA
KNJIŽNICA

NA
RAKOVO NOGO

POVEST

ZVEZEK

II.

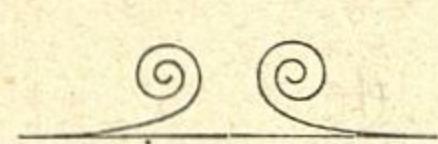

LJUBLJANA

L. SCHWENTNER

1899

36250, VII, C. 9

To povest je nagradil
„Česko-slovenski spolek v Pragi“.

1N = 30001992

Na rakovo nogo.

I.

Dve sliki.

Vas Perjavina leži ob veliki cesti v Trst, in po ti cesti drdra vsaki dan dvakrat v mesto in dvakrat iz mesta črnožolti poštni voz. Postiljon sedi spredaj z bičem v roci in s črnožolto vrvico, na kateri visi poštni rog, preko prsi. Kako prijetno se oglašča ob prihodu in odhodu ta rmeni rog! Postiljonu se napihujejo nabrekla lica kakor samcu zelene žabe podgrlni mehur, in: tra-tra-ra-ra, tra-ra-ra-ra! odmeva v bližnjo Perjavino; zakaj Kalinova hiša s poštnim uradom in brzojavno postajo stoji nekoliko višje ob klanjcu, odkoder je lep razgled na vas, z drevjem obraslo, na širno dolino z zelenimi tokavami, rodovitnimi njivami in hladnimi hrastovimi sencami.

Iz Kalinovega ribnika teče voda po gaju v vaški potok, ki se vali ob vznožju bližnjega hriba proti mlinu Boletovega Janeza, kjer imajo vsako jesen najslajši med in najboljše hruške.

Po ribniku se od pomladi do jeseni ziblje majhen čoln in v čolnu Kalinova Milena z bratom Aleksandrom; le včasih prisede tudi Žaličev Dinko siromašni sin v bližnji Kalinovi koči bivajoče vdove bivšega postiljona.

Gospa Kalinova trdi vedno, da je za vse tri čoln premajhen in pa da Dinko ne zna veslati. Zato so pa bili otroci po cele dni skupaj na suhem zlasti ob deževnem vremenu in po zimi. Milena je lani prejela prvo sv. obhajilo in pojde letos v mestno dekliško šolo; Aleksander pa lahko prešteje svoja leta na prste obeh rok, in Dinko ni mlajši od njega.

Še jedno leto mora ostati doma, morda še več, ker je bolehav, a slednjič bo moral tudi Aleksander v srednje šole.

— Jaz bom doktor, vesta, pripoveduje rad tovarišema, prav takšen doktor bom, kakor tisti z zlatim nanosnikom, ki je meni cepil koze. — Ali je lepo, če je kdo doktor!

— Pa ljudi zdravi in denarje služi, pa vozi se s konjičkom po svetu, kamor hoče. Šandor, če boš ti doktor, bom jaz pri tebi, veš!

Dečko je zadovoljno prikimal in Zaličev je molčal.

Dinko obiskuje že najvišji oddelek domače šole na Perjavini. Kalinova pa hodi učitelj poučevati slehrni dan po nekaj ur na dom. Vendar

zaradi znanja med otroci ni posebne razlike. Vse knjige in knjižice — slovenske in nemške — kolikor sta jih Kalinova dobila v dar, so skupaj pregledali in prebrali.

Zalič je bil namreč v domači šoli med pridnejšimi in je zlasti rad čital, prav mnogo čital vse, kar je kje dobil.

Ko sta Kalinova začela z nemškim jezikom, so se Dinku nekaj časa čudne zdele one robate in ošiljene črke; prašal je to in ono, pa so zopet skupno napredovali. Saj se je tudi Milenki in Aleksandru čudno zdelo, zakaj bi moral Dinko sedaj zaostati, ko so skupno premagali že sloveči abecednik, prvo in drugo berilo ter prvi dve računici. Dostikrat so že skupno tudi prisopihali na najbližnji grič, nanесли dračja in zapalili kres — seveda po dnevu.

Pa ni morda že to veliko junaštvo!

Le Milena je začela zadnji dve leti nekako zapuščati in zanemarjati skupno družbo, ker se ji je zdelo, da je že prevelika in pregospodska.

— Glej, Dinko, mu je rekla, — naša mama pravijo: kaj bo ta-le Zaličev? Tudi če je še tako priden, ne bo več kot hlapec, ker ne more nikamor. Ima bolno mater, ki mu nikdar ne bo mogla pomagati; a mi — mi dva pojdeva v mestne šole. Mi smo bogati.

Dinko se je obrnil v stran in britko je čutil resnico Mileninih besed in solze je čutil v očeh, pa sram ga je bilo, da bi vspričo tega jokal; hudo mu je bilo, hudo . . .

Šandor je videl prijateljevo zadrego in žal mu je bilo vrlega dečka. Nemilo je pogledal sestro in dejal: — A kdo se bo z nama igral. Milena, kdo nama bo pomagal izdelovati težke nemške in računske naloge?

— Te se že naučiva v mestu; tam so druge šole.

Dinko Zaličev je pa začel nekaj razmišljati. Postal je tih in otožen . . . Zakaj neki ga Milena zaničuje in žali? Zato ker je revež. Morda nezna toliko kot ona dva, ki se učita posebe? Še več.

On je revež!)

Zdaj je šele videl, da so Kalinovi res bogati. Da, Milena je res prav govorila. Kakó visoka, prostorna in lepo barvana je Kalinova hiša. To je pravi grad. In za hišo vrt krasen in skrbno obdelan, kjer zori najraznovrstnejše sadje sladko in okusno kot sam med in velikonočne potice. Pa še te pisane gredice v najslikovitejših podobah se vijoče okoli hladne senčnice, kjer so se tolikokrat igrali, skrivali, lovili . . . Na tem mestu je bil Dinko samo gost, pa prav rad, ker je po letu tako prijetno dišalo.

A Kalinove sobe v prvem nadstropju? O, kolikrat je še Dinko dvomil, in grešen se mu je zdel ta dvom, da so Kalinove sobe lepše nego li domača cerkev o največjih praznikih. Velike, lepe podobe v zlatih okvirjih, kakor okna visoka zrcala in bliščeče pohištvo na pogrnenih tleh Dinka tako rado spominja pravljice o zakleti in zopet prebujeni kraljčini v steklenem gradu. Klavir poje pod prsti Kalinove gospe tako lepo kot cerkvene orglje, in v visoki, lepo izdelani in izrezljani omari so zložene knjige z vseh vetrov, vse lepo vezane, pa kakšne od znotraj? Ko bi jih Dinko le smel pogledati!

Kako dobro jedo in pijo pri Kalinovih! Zaličev Dinko je že često cedil sline ob samem duhu, prihajajočem iz kuhinje, ko so njega nemilo zapodili kosit domov. Seveda, mu je Šandor obično prihranil kak slasten prigrizek; a pojesti ga je moral skrivaj ali je pa tekel ž njim domov k materi, zakaj Milena ali njena mati ga niste radi videli jesti, trdeči, da nezna.

Pa je znal Dinko in še kako, da bi le imel!

Kako lepo so bili Kalinovi oblečeni, ko so se v nedeljo peljali k maši v svetli kočiji? Iskri konjiči so nemirno cepetali pred vhomom v cerkev, potem so pa zdrčali, kakor bi imeli peroti, z lahkim bremenom domov.

— To so nebesa to! si je mislil Zaličev Dinko po letu bosopet, gologlav in golorok podeč se s tovariši za Kalinovo kočijo.

Druga slika!

Ker perjavinski veleposestnik in c. k. poštar ni hotel imeti preveč sitnosti z onemoglimi postiljoni in njihovih družin moledovanjem, je pod klanjcem tik vasi napravil iz nekdanjega skednja skromno bivališče z malim vrtom. Tukaj so vživali zasluženi pokoj postarni postiljoni in njihove vdove ter z malo mesečno pokojnino udano pričakovali smrti.

Nekoliko vlažno je bilo, in burja je gospodarila ne samo okoli hišnih voglov, marveč tudi skozi špranje v oknih in vratih ter skozi dimnik. Toda Zaličeva vdova se je vsako zimo tolažila z bodočo pomladjo in ljubim toplim solncem; Dinko je pa prezebal, iskaje drva po oddaljenem gozdu, prezebal po noči na revni postelji in na poti v šolo, v cerkev ter h Kalinovim. On se je pa tešil z boljšimi časi, ko bo velik gospod, sloveč izumitelj, spoštovan perjavinski vaščan, župan . . . Vse to je namreč skušal doseči, ko doraste in z bogati.

Da, in z bogateti mora in zasloveti mora! Kalinova Milena bo že še videla, da bo tudi on nekaj na svetu.

Poslednje leto mu je zbolela mati, da ni mogla kar nič stopiti na noge. Zdihovala je revica noč in dan na postelji, pošiljala dečka po usmiljene sosede, da so ji kaj malega skuhale ter ji poravnale posteljo. Ali vsake dobrote je prehitro konec. Sosede bi bile morda še prihajale brez godrnjanja, ko bi jim bil Bog za vsaki Zaličkin »Bog plačaj« vrgel z nebes rmen cekin; pa skromna pokojnina je zadoščala toliko, da bi se bil nasitil do dobra komaj sam Dinko. Zato je kmalu ponehalo godrnjanje in tudi pomoč.

Jednajst letni Dinko je moral opravljati vse sam.

Kuhal je po materinih navodilih, solil preveč in premalo, da sta se z materjo že oba naveličala teh brezkončnih zmot. Če ni zgrešil s soljo, se mu je pa prismodilo, skipelo, polilo. Največkrat je bil vseh teh nesreč konec, da sta oba z materjo jokala vsled krute usode tako dolgo, da jima je ogenj ugasnil. In zopet je bilo treba kuriti, pristavljati lončke in kozice, greti vodo ter se plaziti po pol razpalem ognjišču, kamor se je hodila po zimi tako rada gret tudi vsiljiva burja.

Še večji križ je bil, ko je moral Dinko pomagati materi s postelje in na posteljo. Največkrat sta kar oba omahnila po tleh. Posteljo je postiljal tako, da jima je bilo z materjo obema gorje.

O, koliko joka in koliko stoka, britkih vzdihov in gorkih solza!

Pa Dinko se je slednjič vdal tudi temu.

Privadil se je kuhi in kuha se je nekako privadila njemu. Vse se mu je sukalo tako spretno po rokah kakor vešči kuharici. Celo Kalinova Milena, ki ga je včasih z bratom prišla gledat, se mu je morala čuditi. — Dinko, še krilo bi bil oblekel in privezal predpasnik, pa bi bil — kuharica. Prav kakor naša Neža, ha, ha!

Take opazke mu niso bile posebno všeč, a žalile ga tudi niso.

Najsrečnejši je bil Dinko zvečer, ko je bdel ob brleči luči pri bolni mamici, poslušal njeno jadikovanje, njene ukaze, molitve in prošnje ter čital pri Kalinovih izposojene knjige, čital, da so ga skelele oči in čital, da ga je zalotilo uzhaja-joče solnce spečega na odprti knjigi.

Ker so pri Kalinu po nekdanji stari navadi — kot stara kranjska gospoda govorili med seboj in z otrokama večinoma nemški, in je bil Dinko do materine boleznì skoro več pri Kalinu nego doma, mu ni delal velikih težav niti nemški jezik. Ko mu je bilo najst let, je čital mladinske spise nemške in slovenske vse od kraja. Česar ni vedel, je tekel prašat Kalinovo Mileno. Milena pa gospo mamo. Včasih sta dobila odgovor, včasih pa ne. Ako se je Milena vračala prazna,

sta stopila v poštno pisarno k odpravitelju; tam sta izvedela ložje. Zopet so bili vsi trije zadovoljni.

Dostikrat se je pozno ponoči vračal Dinkov razgreti duh z nedozirnih indijanskih planjav Severne Amerike, z ledenega morja, kjer se je otepal z belimi medvedi ali s Tihega Oceana, kjer se je popotnikom potopila razbita ladja. Deček se je stresel videč okolu sebe preperelo pohištvo, zakajene stene, očrnelo materino posteljo in v kotu svoje revno ležišče. O ni se bal brezčutne sedanjosti; plašile so ga le materine solze, katerih ni mogel vstaviti.

Tekle so materine solze, tekle vedno huje.

— O, kaj bo potem, če mi umro ljuba mamica?

In da mamica ne bodo več dolgo, mu je jasno razložila Milena prav natančno in brezobzirno, kakor so rekli gospa mama Kalinova. Dečku se je oko posolzilo, in Šandor je prašal sestro: — Ali misliš, da ne bodo umrli tudi naša mama?

— Pa mi bomo imeli potem še papana.

Papana je poznal Dinko samo po grobu na pokopališču.

II.

Pot za vzorniki.

Ali ni bil Krištof Kolumb tudi ubožnih starišev sin? In vendar kako sloveč mož je danes? Kdo ga ne pozna? Kdo se mu ne čudi? Uporne mornarje je pomiril samo s prepričevalno besedo. Prišedši preko Srednje Amerike do Tihega morja je šel z mečem v jedni in s križem v drugi roci do pasa v vodo ter tako vzel morje v last španskega kralja.

Toda kako priti do morja? Kako se izučiti za mornarja. Pa še nekaj! To je često strašilo Zaličevega Dinka. — Ameriko je odkril Kolumb; druge Amerike, ki bi jo odkril Zalič, prav gotovo ni. Kaj naj torej odkrije mali junak s Perjavine? Če bi jadraje po širni vodi odkril kak mali otočič, kaj bo ta napram veliki Ameriki: koliko manjša je nova zemlja, toliko manjša je tudi slava . . .

Dinko bi se bil najraje zjokal, ko je brez-uspešno upiral pogled črez hrib, za katerim —

kakor so mu pravili — se skriva bogati Trst in bliščeče morje.

O, morje, morje! Ti si nezaupno do vsakogar. Ti ne obečaš ne sreče in ne slave prostemu revežu, a bogatinom, milijardarjem prinašaš vsega iz daljnih dežel. Revežu ponujaš — hladni grob.

Zaličev Dinko je pa revež!

V tem so ga utrdili težki materini vzdihi na postelji.

O, da bi imel vsaj očeta! Ž njim bi šel v Trst, videl morje, videl ladje in — to je bila Dinkova tajna želja — skrivaj bi dobil službo na kakem parniku. To bi bil začetek, Kolumbov začetek.

Domači bi ga iskali, popraševali po njem, žalovali za njim in slednjič misleči, da je mrtev, pozabili, da je nekdam stradal in prezebal na Perjavini poleg bolne matere tudi Dinko Zalič. A nekega jasnega pomladnega dne po dolgo dolgo letih bi se pripeljal v vas v tuji gosposki kočiji, neznan gospod, oblečen kot pomorski kapitan s svetlimi gumbi, britko tanko sablo, zlatimi namramnicami. Nekako čudno bi gledal — sprva seveda — v tujem jeziku govoril, žvenketal s cekini v žepu, pripovedoval bi znamenite stvari iz daljnih dežel, poprašal po tem in onem znancu, pa vendar bi poznal vse prav dobro.

Slednjič bi se sklonil k prestrašeni mamici okolu vratu in očetu bi ponudil roko ter povedal, da je sloveč iznajditelj novega sveta — drugi Kolumb! . . .

— Dinko, daj mi no malo vode! Oh jaz revica, Koliko časa moram prositi! Dinko, ali spiš ali dremlješ? Tako ga je često morala o belem dnevu dramiti iz neprijetno sladkih sanj. Molče je vstal in slušal mamico, boječe se ozirajočo v sinov zaspani obraz.

— Ne bom več dolgo, veš, Dinko — — O, revež! Kaj bo s teboj?

In vendar je Dinko še čutil težke zlate namarnice in britko sablo in prijetno žvenketajoče cekine . . .

Drugič je svoj načrt povedal Kalinovemu Šandorju in Mileni. Šandor ga je gledal začudeno, Milena pa se mu je smejala.

To ga je bolelo. Nekoliko dni je hodil obupan in kakor nevarno bolan po drva, po vodo, v prodajalnico in h Kalinovim. Potem je pa zopet začel čitati strastno in mnogo, začel misliti in sanjati ob knjigi »Najnovejše iznajdbe«.

Slavni James Watt je imel tudi revne stariše. Sam je bival doma nedoleten šolarček — popravljal ogenj, kakor mu je naročila mati, da se skuha kosilo; pa je videl, kako neka skrivna

moč dviguje pokrivačo z malega lončka, a izpod pokrivače prihaja puhajoča sopara.

Mali James je potem stvar primerjal, poskušal in spoznal, da bi se mogla primerno ujeta in zgoščena sopara vporabiti kot gonilna sila. —

Iz mladeniča je zrastel sloveči mož — izumitelj parnega stroja, ki je preuredil v najkrajšem času vse večje delavnice, kjer se je dotlej vršilo vse z rokami. In poleg tega se je še Dinko spomnil besed :

Kar mož nebesa so poslala,
Da večnih nas otmô grobov,
Vse mati kmečka je zibala,
Iz kmečkih so izšli domóv.

Opravičeno je bil ponosen na to, da ni rojen v prešernem Kalinovem gradiču. Taki domovi so le za to, da neumornemu izumitelju potem z novci pomorejo popolniti njegov izum; toda slava, slava ostane le njemu, ki je izšel iz kmečkih domov . . .

Poslej je bil Dinko skoro neprenehoma v kuhinji, kjer je najraje opazoval kipeče lončke ter polnil velike in male kozice z vrelo vodo. Videl je strmeč isto prikazen s soparo, kakor davno pred njim izumitelj James Watt. Dinko je seveda hkrati tudi obžaloval, da ni bil pred njim ali vsaj ta čas kot James Watt na svetu. S ponosno

samoljubnostjo ga je blagroval: Srečni Watt, da si živel toliko let pred Zaličem, sicer: kje bi bila tvoja slava? — Na Perjavini bi se ponosno dvigal spomenik visok in iz bron na silnem podstalu, in spomenik bi pomenjal imenitnega moža Dinka Zaliča, junaka s cesarsko brado, slonečega na dimniku puhajočega parnega stroja.

Tiste dni potem sta se pogovarjala Kalinova otroka tudi če ni bilo Dinka zraven samo o železnici. Šandor je pa prosil očeta, da mu kupijo parni strojček ko se vrnejo iz mesta. Resni, modri mož je sinku to rad obljubil; zato je težko povedati, kdo je težje pričakoval: Dinko, da bi ga videl, ali Šandor da bi se ž njim igral?

Doma je tiste dni Zalič nekaj črtal in risal, a vse je bilo podobno v daljni svet se podeči železnici z nerazmerno visokim dimnikom in silno črnim dimom.

— Pojdi po gospoda! Me-ni je tako sla-a-bo! Dinko, kaj čečkaš tam po zidu? Takoj po go-spo-o-da, Dinko, o moj Dinko! Komu naj te pustim na svetu? —

Zdaj je deček vendar pustil železnico in tekel v župnišče.

Pozneje je moral vso noč čuti pri materi in šele proti jutru sta se oba umirila: materi je nekoliko odleglo, Dinko je pa zaspal lačen, žejen in utrujen.

— Kaj niso še umrli tvoja mati, Dinko? ga predrami Kalinova Milena okolu devete ure skozi okno.

Bolnica je boječe krenila z glavo na stran in lahno zaklicala: Dinko, Dinko! — Toda deček je smrčal kakor o polnoči.

— Moj revež! Kako je zaspan! Le spi, le spi . . .

Za dobre pol ure priropoče Šandor in prične razbijati na okno: — Dinko! Glej, železnico imamo! Dinko, železnico, ali jo vidiš? Sama teče, in kako ti piha! Dinko-o-o!

Zunaj je nekaj zaropotalo, kakor bi kdo raztresel kositraste škatlje, potem se je oglasil pa Šandorjev samozadovoljni smeh.

Železnica je Dinka predramila.

Zaspano si je mel oči, se pobral s tal in opotekaje se bližal k oknu. Čutil je v sebi neko praznoto, boleost, strah; od včeraj opoldne ni še nič jedel. Ali železnica je v njem premagala glad. Šandor ga je zvabil v kuhinjo, kjer je rožljala železnica po razdrapanem tlaku, puhala iz kotla soparo in zaletevša se neusmiljeno v zid obstala.

Dinko jo je gledal, opazoval, prijemal, priklepal in odklepal posamezne vozove, pa zopet obračal v rokah strojček s tistimi kolesci, prečnicami, zvezami, s kotličkom in gorečo oljnato svetiljko na mestu kurišča . . . Dečko je obupal:

take on ne bi mogel narediti, tudi ko bi bil sam James Watt. — Vse tiste cevi, kljuge in kljukice bi njemu zmešale glavo.

In pa? Mari hoče on še jedenkrat izumeti železnico?

Malo da ni samega sebe treščil po ustih: tepec!

Pustivši Šandorja v kuhinji in svoje potrte nade ob stoječi železnici je stopil v sobo prašat mamo, kaj bosta danes kuhala.

Oh, ljubi moj. Menda nič. Jaz nisem lačna.

Pa sem jaz mama, in še kako! Od včeraj opoldne —

Čakaj, Dinko! A, vidiš! Zdaj le vem. Gospod duhovnik, blaga duša, so pustili sinoči na mizi ta-le goldinar, vidiš tukaj! — Sosedu mi ga je vtaknila pod zglavje. Vzemi in nakupi najpotrebnejšega, da se okrepčava!

Hkratu je zginila železnica iz njegovega spomina, zakaj mleko, gorško kavo z belim kruhom, mlečne žgance, vse to bi bil rad jedel. Nazadnje se je moral zadovoljiti s tem, kar je bilo najprej in najbližje. Želodec ni utegnil izbirati.

Šandor je odšel z železnico zopet domov.

— Veš mama, Dinko je rekel, da bi on ne znal narediti takšne železnice, kakor je moja.

— Hm, kakšno pa?

— Ne vem, mama!

— Seveda; za to treba drugačne glave in drugačne nadarjenosti, kakor je Dinkova. Kaj si ne misli?

— Pa pravi, veš, da bo tudi on nekdam sloveči mož, kateremu bodo postavljali spomenike kakor Prešernu in Vodniku v Ljubljani.

— Kaj tudi ti, Milenka si tako malomodra, da mu verjameš! Pojdi, no! Tak kakor Dinko, pa spomenik! Ali sanja ali je res neumen. Nikar ga preveč ne poslušajta! Saj itak ne bo dolgo več tukaj, ker po materini smrti bo moral tja, kjer se je rodil njegov oče.

— Meni bo dolg čas — meni Aleksander — Dinko veliko bere in veliko ve.

— Pa si še več domišljuje, otroka moja! Človek mora govoriti o tem, kar ve v resnici in zna zares, ne pa o blodnjah in sanjah.

Dinkova mati je slabela sleherni dan. Dinko je moral čuti pri nji vse noči, da je že skoro omagal, ker je le po dnevu nekaj ur spal, namesto da bi si pripravil potrebne jedi. Zvečer mu je bil dolg čas in noči brez konca.

Neki dan je prišel h gospe Kalinki in spoštljivo prosil, če mu sme Šandor posoditi knjižico o Edisonovih iznajdbah.

— Sme, sme, o, že sme! mu je prikimala ter se skoro zaničljivo obrnila strani.

Veselo je stopil deček za Aleksandrom in še veseleje s knjigo domov; saj mu je obetala hrane za nekaj dni.

A to je bila za njegov želodec pretežka hrana.

Gospa Kalinova je zapodila nevoljno najprej Mileno, potem pa še njega kot provzročitelja vseh sitnosti z brezkončnim izpraševanjem in vedoželjnostjo, kakoršne ni mogla utešiti niti s svojim precejšnjim znanjem.

— Pojdemo pa k odpravitelju v poštno pisarno.

— Jaz ne grem; le pojdi, midva s Šandorjem te počakava. Potem pojdeva skupaj poslušat slavca.

Zunaj je sijal najlepši pomladni dan; duh po cvetju in prerojenem življenju je vel vsem nasproti v krasni naravi.

In vendar sta morala Kalinova čakati dolgo, dolgo.

Dinko je bil res ljubezniveje sprejet nego pri Kalinki in tudi povedal mu je odpravitelj mnogo zanimivih stvari, narisal mu je na papir telegraf in nekaj drugih strojev, celo nekaj izumov Edisonovih. Toda deček je vedno manj umeval knjigo in odpraviteljevo razlago. Slednjič se jima je delo vstavilo — bilo je že blizu poldne — razlagalec je samo še na tihem čital, kimal sem

in tja, kako malo razume in slednjič odložil knjigo z izjavo, da ne razume nič več.

Obstalo je za vselej.

Dinko je imel zopet solze v očeh, in obup mu je divjal v mladem srcu : Ali me res preganja nesreča, ker sem ubog?

— Dinko, jaz se nisem tega tako na globoko učil in tudi ne znam. Kaj bi mi tudi koristilo?

— I, meni bi povedali, gospod?

— Na, hm, hm! In tebi bi pomagalo — nositi drva — —

— Jaz bi — morda — tudi iznašel kaj novega

— Hm, hm! Ha, ha! — Ti pa ti? — Koliko te je pa v hlačah?

Dečku se je zdelo, da ga je zadel curek mrzle vode, ki ga ljubeznivo grozno liže po hrbtu. Ko bi odpravitelj vsaj kmalu nehal s svojim hm! hm! in s tistim, kar se še hm-ov drži?

— Zato treba silovitih priprav in velike učenosti! Da se doseže tako stopinjo izobraženosti, se morajo mladeniči truditi po deset, dvajset, dvajset let ali tudi celo življenje. Pa ti?

— Jaz bi se tudi rad trudil, da bi kaj postal.

— — Zdelo se je Dinku, da mora nekaj reči, če hoče še kaj izvedeti od zgovornega in zbadljivega odpravitelja : O, ko bi mogel odnesti Edisonove slave samo za jeden jedini strojček! Oba bi imela zadosti: Edisonu se ne bi nič poznalo in

jaz bi bil tudi — slaven. Ali te knjige, ta učenost — Tako si je mislil Dinko.

— Torej hočeš vsekako biti sloveč izumitelj ali umetnik? Sedaj mu je zaprl sapo; fantič ni mogel nič ziniti, ker ga je zbodel na najodličnejšem, najobčutljivejšem mestu.

— Veš, Dinko, pa študiraj »perpetuum mobile«.

Deček je pogledal svetleje ter odprl ušesi in usta: Kaj je to?

— To je stroj, ki se suče sam brez ognja in vode, brez vetra in sopare in elektrike in magnetizma, sploh brez vsake gonilne moči. S tem so se bavili že v starem in srednjem veku učenjaki, pa niso dosegli ničesar. Ako se tebi posreči, povzročiš med sedanjimi stroji in gonilnimi pripravami prevrat, kakor ga ni doslej niti sam James Watt.

Stal je dečko in poslušal z vsemi čutili, kar je pravil odpravitelj na pol v šali. Poslednjič mu je tudi narisal »perpetuum mobile« na papir, katerega je deček skrbno ogledoval in še skrbneje spravil. Ni čuda, če sta ga Kalinova čakala dolgo dolgo . . .

— Kosit bo treba, fantè, ga je opozoril odpravitelj vodeč ga za roko proti vratam. Ali nisi še nič lačen?

Ker sam ni vedel, če je bolj lačen pojasnila ali jedi, je odhajaje srečno prosil, da bi mu

prihodnjič hotel še kaj več povedati o samogibalnem stroju zlasti pa, kaj je pravi vzrok, da se mora — ali da bi se moralo — kolo sukati.

Zopet se mu je odpravitelj nasmehnil: ko bi jaz to vedel, bi bil izumitelj in ne bi posedal v temle dolgočasnem kotu. Naredili so skozi obod kolesa podaljšane prečnice, ki so se prigrabale — n a r a k o v o n o g o.

Dinko je že hotel nagajivega odpravitelja zgrabiti za sukajo, pa mu je hitro zbežal v obednico, kamor ni smel za njim. Stopil je pred hišo, kjer sta ga davnoprej čakala Milena in Šandor, a ni bilo sedaj nikogar več.

Brez pomisleka skoči torej domov nadejaje se, da ju najde tam. Kaj je on vedel, kako dolgo je odpravitelju kratil čas s svojimi načrti, ko je poslušal njegove besede o samogibalniku, kakor nekdanj menih rajsko ptico . . .

— O-je-je! O-o-o! O-je-je — Jezus Marija! O-je-je-e-e! O-o-o! Sv. Jožef! Vsi sveti pomočniki-i-i v zad-nji u-ri! -b-o-o! — a-a-ah!

— Moja mama!

Dinko plane v hišo: — Mama, kaj vam je, mama! Ali me ni bilo dolgo, mama? Prosim, mama, ma-a-ma-a-a! — — Za boga svetega! O jej! Mama! — —

Bolnici so osteklenele oči bolestno strmele v strop, roke so še krčevito grabile odejo in telo

se je kakor mrzlično stresalo. Saj je imela bolnica nogi kakor kladi, ki ste ji nedavno počili, da je iztekla voda premočila revno posteljo. S tem ji je bolečina sicer pojenjala, ali bolezen se je shujšala.

Dinko je okamenel, kaj pomeni to? Morda mamica spi? Pa ne z odprtimi očmi! In ta čudni duh? In obraz kakor je deček že videl mrliča? — Ali so to res njegova mati?

Bolnica se še jedenkrat strese, krene z očmi po sobi, in ugledavši sina, dvigne, kolikor more, obe roki izpod odeje ter ga blagoslovi, pa Dinko je mislil, da česa zahteva.

— Prosim, mamica, kaj želite? — Mamica ni zahtevala ničesar več. Oči so se ji obrnile navzgor, in solza se ji je potočila na izsušeno, uvelo lice matere Zaličeve — umrla je.

Zvonilo je poldne.

Narava se je veselila zbujenega življenja, vse se je radovalo prijetne toplote, zlate pomladi. Šandor in Milena sta takoj po kosilu poklicala Dinka, naj gre za njima v bližnji gozd, kjer bodo poslušali žuborečega slavca in trgali vijolice.

Jok je bil odgovor, in ko sta pogledala skozi duri v spalnico, sta oba boječe zbežala: Beži, Dinko, beži! Vidiš, mati so ti umrli! Beži, Dinko, beži!...

Kam naj beži od mamice? — V zvoniku je zapel mrtvaški zvon. Ubogi Dinko!

III.

Sirota.

Staro Zaličko so zagrebli revno in ubogo.

— Mama, Dinko se joka tam-le zunaj.

— Ker so mu umrli mama.

— Za to se je že jokal doma in na pokopališču; zdaj pravi, da ne ve, kam bi šel.

— I, služiti; kam pa? —

Temu pogovoru v Kalinovi kuhinji se pridruži še Milena.

— Veš, mama, naš Šandor misli, da bi ga mi lahko vzeli v službo.

— Ha, ha! Čemu neki bo? Ali naj pase gosi?

— I, pa z nama se bo igral, mama, kakor se je dozdaj. Mama, bom jaz prosil papana . . .

— Tako, ha, ha! Torej ste se kar domenili vsi trije. Lepo to! Toda, pri nas nima Dinko kaj delati; za vajinega tovariša, to sem že rekla, je pa tudi — prekmečki. Za te Milena?

— Pa dozdaj smo bili vendar prijatelji, mama!

— Kako, Milenka, saj nisi bila ti zmerom tako prijazna Dinku.

— A, veš, mama, Šandor pravi, da nama bo silno dolg čas po Dinku in železnico, je rekel, da mi posodi, da se popelje ž njo moja punčika v Trst v šolo, pa sem potegnila ž njim.

— Šandor, ti si cel zarotnik!

— Mama, Dinko se joče zunaj. Prosim, ali ga smem poklicati notri?

— Samo če boš ti s papanom govoril, da ostane pri nas; jaz nočem imeti s kmeti in berači opravila.

— Bom, mama; a ti boš tudi, ne, mamica. Saj Dinko ni kmet in ne berač. Prosim . . .

— Prosim, mamica, tudi jaz prosim, hiti Milena, da bi prislužila železnico.

— Tako, tako, ha, ha! Samo da se še vidva ne pokmetita. Lepo je to! Pojdiva prašat papana v pisarno.

— Ho-ho! Trala-la! Pojdimo prašat papana, skoči veselo Šandor.

Pred vežnimi vrati je pa stal najst in pol letni sirotek z jedno roko v žepu in z drugo nad desnim očesom. Poleg sebe na klopici je imel majhen zveženj in pokojne matere dežnik.

Duhovni gospod so mu dali na pot veliko lepih nauk in par dvojač; Kalinova otroka sta ga pa čakala takoj po pogrebu zunaj pokopališča

ter ga po slovesu v župnišču spremila domov z mnogimi vabili, naj se ponudi služiti kar njihovemu papanu.

— Še bolje bo za te, kakor pri mami, boš videl, Dinko!

— Naša mama te bodo samo kam poslali, drugzega dela ne boš imel; pa igrali se bomo, je morala dostaviti tudi Milena.

Kalinova dekla, Dinko, Milena in Šandor so šli potem na pošto, kjer je v žalostno dečkovo srce kanila prva kapljica tolažbe.

Šandor je namreč kmalu zopet vesel prisakal iz pisarne: — Tra-la-la-la, Dinko! Ho-ho! Tra-la-la-la! — Sem pojdi, Dinko! —

Za bratom prihiti tudi Milena: Dinko, ti si naš; dokler ne pojde Šandor v mestne šole ostaneš pri nas! — Potem mu pošepne celo na tihem: Morda še več let. Naš Šandor, pravijo, je bolehen, in kdo ve, če kmalu ozdravi?

Šandor je samo po strani pogledal, kaj ima prijatelju sestra tako lepega povedati, ko mu ni bila posebno prijazna, češ: to je učinila moja železnica!

Začelo se je splošno veselje, sredi katerega je Dinko hipno pozabil na žalost in zopet pozabil, da je — lačen; toda tega niso zabili drugi, saj ga je sreča pogledala že kar — na pol očesa.

In to v tako zorni mladosti ni malo.

Po dosedanji bedi sodeč je mislil včasih tudi Dinko sam, da se mu ne godi preslabo, naj tudi žive njegovi tovariši bolje. Tolažila ga je pa nada na boljše čase, ko bode sloveč izumitelj samogibalnega stroja — bogat tovarnar, imeniten gospod.

Jedel je s hlapci in deklami, ki so imeli ž njim svoje šale, pa tudi usmiljeno srce, da ni bil nikdar lačen.

— Saj bi ga, veste, bi ga pustila včasih vsaj k naši mizi že zastran mojega sina, pa ne zna nobene lepe manire, se je opravičevala gospa Kalinka poštnemu odpravitelju, ki je pa znal »maniro« — oliko, pa vendar ni jedel pri gosposki mizi, ker je bil služabnik. No, zaradi tega si pa niso delali težke vesti. Dinko je bil sit, odpravitelju ni bi bilo treba misliti na spodobne posebnosti in posebne sitnosti pri gospodarjevi mizi, in Kalinovi so imeli zaradi prvega in drugega pri jedi mir.

Dinko je kakor prej, tudi pozneje hodil v šolo in tolmačil doma Kalinovima, kar je slišal v šoli. Po drva mu ni bilo treba, ker so jih imeli Kalinovi vedno dovolj napeljanih. Navzlic temu je le iz težka dobil trenotek, ko je bil sam z Edisonovo knjigo in pozneje s knjigo najnovejših iznajdb, — sam s svojim gibalnikom, katerega je

s pipcem izdeloval s podaljšanimi prečnicami, omahujočimi ob obodu kolesa.

Srčno se je veselil uspeha in najraje bi bil kar zdržema tičal v spalnici prvega postiljona poleg konjskih jasli ter rezljal in rezljal s pipcem omahujoče betice, kakor je imenoval rakove škarnjice. Pa vse mu je nasprotovalo; samogibalnik bi se gotovo že kdaj sukal, ko bi le njega pustili na miru; ali zdaj so ga poklicali za v vas, zdaj je moral teči s telegramom, zdaj k Šandorju in Milenki, betice so pa le stale in čakale.

Nekoliko tednov po materinem pogrebu je prišel v podklanjško hišico oče župan, dva biriča in dva Kalinova hlapca. Hoteli so namreč ostalo pohištvo po ranjci Zalički prodati na dražbi, pa za razpadlo trhlovino ni bilo nobenega kupca.

Dinku je bilo silno žal teh znancev njegovega mladega življenja. Solze so mu silile v oči, ko so brezozirno brcali v častitljivo materino postelj, v predalnik, kjer so bile že miši znesle gnezdo, in v staro kuhinjsko omaro brez vrat, kjer so se pasle redke muhe. Žalostno se je obrnil strani.

Župan, biriči in hlapca so se molče pogledali: Deček se jim je smilil. Kar se ojunači jeden hlapcev: — Jaz se bom morda tudi kdaj ženil. Če bo to-le moje za vsklicno ceno, pa vzamem.

— Hm! ker ni drugače pa naj bo no — —
odgovori župan in prešteje denar dostavlja je :
— To-le bo dečku, ko doraste, jedini spomin
pokojne matere.

— Jedini spomin, majhen spomin, ponav-
ljata beriča.

Dinko ni slišal teh besed. Največi spomin
je nosil v svojem srcu in pa željo, da bi se
nekdaj ta spomin povečal, razširil do — svetovne
slave . . .

Neko popoldne, ko se je solnce nagnilo
nad »božjo gnado«, so kakor vsaki vedri dan po
letu igrali s krogli po dvorišču. Otrokom se
je pridružil tudi odpravitelj, se šalil in smejal z
njimi ter dražil vse zastran slabe igre, a še
najbolj Dinka, ker si je bil v svesti, da se s tem
nikomur posebno ne zameri. Dinko ni igral baš
slabo; saj se je učil igre na krogle s poštnim
Šandorjem, ki se je v svojem desetem letu po-
našal že skoro s prvaštvom ne samo v ti marveč
tudi v drugih igrah.

Pri Kalinovih niso igrali malo.

Toda sreča v igri je tako nestalna kakor
drugod, če ni še nestalneja. V odločilnem tre-
notku zleti Dinkova krogla slučajno v napačno
stran in napravi nasprotnikom imeniten šestak.
Odpravitelj, tedaj v igri Dinkov tovariš, je bil
tega tako nevoljen, da je vzkliknil : k temu je

najbrž pomagal tudi tvoj »perpetuum mobile«
— samogibalnik! — Glasni smeh je spremljal
to šalo, in Dinka je bilo sram. Odpravitelj pa še
pristavi: — Pri nas se je nek mizar tudi bavil
s to izumitvijo ter opremil kolesne prečnice z
mahali, ki so se po jedni strani navzgor se dvi-
guje obesila, na vrhu pa zopet omahnila, kakor
rakova noga — škarnjica — samo do pol omahljaja.

— Tudi tebi, fantič, je rekel Dinku smeh-
ljaje, je danes kroglja tako odletela kakor bi jo
odgnal — z rakovo nogo.

Zopet je odmeval smeh, sedaj pa še mnogo
hujši. —

Gospe Kalinki se je pridružil tudi gospod
poštar sam in se od smeha kar držal za trebuh.

Dinko pa se je ojunačil. Radovedno je po-
gledal odpravitelja in tako nedolžno radovedno
prašal, da je spričo smeha zastala igra: — Pa
se je potem premikal samogibalnik na rakovo
nogo, prosim, gospod?

— — — He, he, he! Ni se premikal ne,
ker je moralo kolo vedno več rakovih nog vleči
po jedni strani navzgor nego jih je omahnilo z
vrha nizdolu.

— Ah! vzdihne Dinko srčno, kakor bi bil
našel sam svojo srečo, in vrže kroglo o nepravem
času, da ni bilo smehu ne konca, ne kraja.

— Ne morem več! Oprostite, gospoda, prosim!

Saj tudi drugi niso mogli več, pa samo od smeha; toda njemu se je zdelo, da je našel pravi vzrok, vsled katerega njegov samogibalnik na rakovo nogo nič drugače kakor bo moral iti, moral, tudi ko bi ne hotel . . . Samo do pol omahljaja!

Ves večer je bil silno razmišljen, popolnoma neraben za delo in molčeč kakor peč v kotu.

Ponoči mu rakova noga ni dala miru: To mora biti, to ni drugače. Da, takšen mora biti samogibalnik: rakovih omahalnikov mora imeti na pare, pa omahujoče noge vlečejo svoje mirno viseče tovarišice na drugo stran navzgor. Ni drugače: koliko moči dobi stroj s samo jednim omahljajem? Da niso bili ljudje že prej tako modri! Pa saj je prav, da niso bili: Bog je tudi meni prihranil nekaj dobrega. To treba samo poskusiti . . . O, ko bi mogel takoj v konjski hlev, da bi zopet vse premeril, pripravil in poskusil! . . .

Samogibalnik na »rakovo nogo« mu toliko časa ni pustil spanca k zglavju, da je videl Dinko še bdeč in vendar kakor v sanjah velikansko kolo, dvigujoče se od zemlje do neba; iz njega rakovih nog so frčale zvezde vsakoršne barve in velikosti; v središču na mestu osi se je bliščalo zlatormeno solnce tako mirno in ljubko, da bi ga kar pobožal. In luna se je sukala na

jedni prečnici prav v kolenu rakove noge okolu solnca v tisti obliki kakor ona nesrečna krogla, ki je odletevša »na rakovo nogo« pomagala nasprotnikom na Kalinovem dvorišču do zmage ...

To je bil samogibalni stroj na rakovo nogo! Perpetuum mobile po načrtu Zaličevega Dinka!

Še ko se je zjutraj zdramil in ugledal na nasprotni strani samo mimo okna se dvigujoče veje velikanskega oreha, je mislil, da je to njegov samogibalnik na rakovo nogo.

Nekaj dni pozneje so ga neprenehoma zbadali: dekletje so ga dražile z rakovo nogo, hlapci so mu očitali rakovo nogo; gospa Kalinka se mu je priporočala, naj ne zabi Perjavine, ko postane imovit podjetnik in tovarnar, naj pride napraviti pod klanjcem mlin »na rakovo nogo«. Celo gospod Kalin je mislil — tako sam za-se, da ne bi bilo napačno in pa koliko manj troškov, ko bi tudi njemu preskrbel poštni voz, katerega bi vlekla v Trst in iz Trsta — rakova noga. Saj so troški že tako visoko narasli, da ostane od zaslužka komaj nekaj za dom.

Dečko skoro ni mogel več trpeti teh zabavljic in vendar ni nehal. »Vstrajnost prinaša uspeh«, si je mislil spomnivši se Kolumba, ki ni obupal, in Gutenberga, ki se ni splašil prvih neuspehov v tiskarstvu s posameznimi črkami. Skrivaj je še strastneje nego prej sestavljal kolo,

rezljal rakove škarnjice ter je natikal na prečnice, s tresočo roko zaganjal in vstavljajal novi stroj, ki je pa imel prav toliko razuma za vse omahljaje premnogih rakovih nog kakor vsi oni, ki so ubogega dečka dražili s samo jedno rakovo nogo. Stroj je ostajal in navzlic vsemu le ostajal; mladi izumitelj vendar ni obupal.

Minilo je soparno poletje, in Milena je odšla v mestne šole, in Dinko je imel poslej jedno zabavljivko manj.

Seveda se stroj navzlic temu še ni premikal.

— Še jedno leto, Dinko, samo še jedno leto, veš; ko odide naš Šandor, bomo dali tudi tebe strani.

— Kam? lepo prosim gospa! je prašal ganjeno, pa še najraje bi se bil zjokal.

— I, v domovino tvojega očeta! kam pa drugam?

— Lepo prosim, gospa, kje pa so bili doma moj rajni oče? — Bog jim daj luč nebeško!

— Da bi jaz vedela. Morda tam kje iz Rovt, če ne iz Šebrelj . . . In obraz se ji je nevséčno nakremžil.

Toda Dinko se ni splašil. Spomnivši se neke obljube, katero mu je dala gospa še lani, da si na pol v šali, praša mirno: — Milostiva! Prosim, pa če se bo sukaj moj samogibalnik?

— Vzamemo mi patent, in ti ostaneš pri nas do smrti.

— Lepa hvala, gospa! Boste že videli!

In poslovivši se je šel naravnost v hlev sestavljat samogibalnik. Glej sreče! Nekaj sekund je kolo res omahuje kolovratilo okolu svoje osi, potem pa obstalo. Dečko sklikne veselo: — Bo, bo, zdaj bo! — Jedna prečnica se premika in jedna rakova noga je pretežka; to bi bilo treba vse natančno pretehtati. No, bo že, bo že! — Tako je tolažil deček sebe in postiljona, in postiljon mu je pritrdil: — ko bi bilo vse to-le železno ali jekleno in namazano, bi šlo pa še raje, verjami!

— O, saj res!

Bil je kakor v malih nebesih. Skrbelo ga je le, kako bi napravil kolo in vse drugo iz kovine. Kovaču se je bal zaupati svojo tajnost, ker je že čital več takih dogodkov, da so se nepoznani mojstri okoristili s tujo umetnostjo. Poleg tega se je še domislil, da bi ga utegnili pri Kalinu prav tako opehariti za slavo in čast. — Ne! vsklikne samemu sebi, to bi si izgovoril.

Tako daleč vendar niso stvari dozorele. Strojček se je sicer nekolikokrat okrenil in kakor nevadno vstavil, ker je bil — lesen; za železnega pa Kalinovi niso mogli vzeti patentna,

ker ni bil nihče prepričan, da bi se res sukal, in pa ker tacega stroja sploh — ni bilo.

Približal se je konec šolskih počitnic, in Šandor je že imel vse svoje reči vrejene za v mesto. Neki dan pokliče Kalinova gospa: — Dinko, zdaj pa le pospravi, kar imaš svojega v kovčeg, ki te čaka v Šandorjevi sobi, dočim ti dekla napravi naprej nekaj kosilca, da ne porečeš, kako lačen si zapustil našo hišo. Glej, odgonski voz že čaka pred vratmi. Ko bi se peljal proti Trstu, bi ti dali prosto vožnjo, ker so naši konji; v tvojo domovino pa ne moremo. — Oglasi se pri nas, ko boš kaj na svetu, in ne zabi, da smo ti storili marsikatero dobroto. Z Bogom!

Niso bile te besede dečku posebno milo zveneče, vendar je stopil h gospe, se zahvalil s solznimi očmi in ji poljubil roko, na katero je padla solza srčne hvaležnosti. Zaradi te solze je bil v zadregi, pa obrisati se je vendar ni upal. Gospa sama jo je nemilo otresla in vtaknila roko — v žep.

Prisrčno je bilo slovo s Šandorjem.

Tudi gospa se ni mogla zdržati solz, in gospod Kalin je porožljal z novci v žepu, kakor samo o slavnejših priložnostih, in stisnil Dinku v roko — petak.

— Kaj boš pa počel doma, Dinko, ga praša zaupno.

— Ključavničarstva se pojdem učit, gospod.

— Dobro; škoda bi te bilo, da bi pasel krave, ko znaš nekaj nemški in še marsikaj družega.

— Pa piši kaj, Dinko, mu naroča mladi prijatelj, zakašlja in začne jokati. Tudi Dinku se je zasvetila solza v očesu, ko sta si segla v roki.

Gospe Kalinki ni bilo posebno všeč, da ji sin žaluje za beračem.

Odgonski voz je nekaj trenotkov pozneje glasno drčal skozi Perjavino in ljudje so se čudeč ozirali za Dinkom, ki se je vozil v svojo neznano domovino.

IV.

Pri mojstru.

Ta potepenec potepeni! se jezi župan.

— Kam bomo ž njim? pomaga županja.

— Kaj? Tako me jezi — bos te predelaj!

— da bi ga kar v Ljubljano poslal!

— Ali misliš, da nimajo tam te vrste ptičev že veliko več ko preveč. Kam ž njim, pravim?

Na pragu precej velike županove hiše v Bukovici med idrijskimi hribi se prikaže gospod tajnik — pero za ušesom — skrbno počesan, ne brez pipe v ustih, pa z lepo črno brado brez sitnih črnih niti. — Gospod župan, veste kaj?

— Ne! V tem slučaju ne vem jaz nič in moja žena nič.

— Kaj? Gospa vaša tudi nič? Pa jaz povem: Štefečnik išče volarja za zimo pri živini. Ta-le deček je že dovolj velik, in kar še ni, ali ne bo vsak dan večji? Štefečniku, tako le mislim,

bi ga dali. Morda ga bo imel celo zastonj — je dober človek, pristavi nemški.

Dinko, ki je doslej boječe stal ob voglu županove hiše, pogleda tajnika nekoliko bistreje.

— In svojih otrok nima nič, kaj? spomni župan tudi nemški, da bi tajnik morda ne mislil, kakor da je on že popolnoma pozabil jezik nekdanjih Tevtonov ali starih Nemcev.

— Hm! Ima pa bratovih vedno po tri ali štiri na reji; pa ti so pregosposki, seveda, za volarja — so iz mesta, pojasni gospa županja nemški.

— Prosim, gospod župan, dovolite, pristavi tudi Dinko nemški, prav tako uljudno, kakor se je na Perjavini pogovarjal s poštnim odpraviteljem, — naj raje bi šel v kako rokodelstvo!

Zapanjeni so strmeli vsi trije v malega dečka — učenjaka.

Handwerk — rokodelstvo; a kakšen antvrhar — Handwerker bi bil rad?

— Ključavničar, prosim, gospod župan!

Zopet so se spogledali in bili so jednih misli, ne da bi bilo treba drug drugemu položaj pojasnjevati. Vsi so pozabili na Štefečnika in njegovo dobroto.

— Rokodelec, hm! No, to je nekaj. Dobro, fant. Pojdi notri ali pa tukaj le sedi. Si lačen, kaj?

— Ne, gospod župan.

— Ti se lahko odslužiš sam kot rokodelski učenec, veš, pripoveduje tajnik mirno skrbeč, da ne bi občina imela zastran tega posebnih troškov.

— Veste gospod tajnik, pojasnjuje župan dečka opazuje: — če bo pa priden, bomo mi mojstru plačali troške za okrajno bolniško blagajno, da bo prej samostojen, kaj ne?

— Zahvalim, gospod! A kje je pa mojster, prosim?

— Jedno uro od tod — v Stari vasi. Ta te gotovo vzame. Pa strog, resen mož, veš. Ž njim ni dobro črešenj zobati; je že bil po svetu v situ in rešetu. Dober gospodar, umen rokodelec, spoštovan mojster, ključavničar. Gospod Kremen je tudi čislan občinski svetovalec . . .

In ko bi bil gospod župan še povedal, da je gospod Kremen njegov predragi svak, ne bi bil od mojstrovih lastnosti, kakršne se smejo javno imenovati, izpustil prav nobene.

Deček, ki je prišel zjutraj po odgonu k županu in bil še vtrujen od dolge vožnje, je molče poslušal in ogledoval neznano okolico svoje nove domovine. Hotel je že prašati po nekih sorodnikih pokojnega očeta, ko mu župan drugič pokima, naj pride za njim v sobo, kjer je moral nekaj podpisati.

— Pa imaš kaj denarja?

— Imam, gospod! — In deček se je prijel bojazljivo za desni žep nekdanjih Šandorjevih hlač.

— Kje si pa dobil? Zaslužil gotovo ne!

— Dal mi je gospod Kalin.

— Kateri Kalin?

— Poštar na Perjavini.

— Dobro. Že verjamem. Meni je gospod nekoliko znan.

Gospodinja, velika, odločna ženska, je velela pripraviti kosilo »tudi za tega šuparja«, prisedla sama na drugi konec mize in začela z Dinkom — splošno veliko spoved o njegovi materi, o njegovi mladosti, o življenju pri Kalinu, o Kalinu in Kalinki, o njunih otrocih in še največ o njunem bogastvu.

— Ha! Bogati morajo biti pa res, ako so tako gosposki!

Dinko ni odgovoril na to trditev, da si je splošno odgovarjal županji prav razločno in glasno in jasno. Zato mu je tudi sama prinesla kosilo, čemur se je čudil poleg tajnika celo sam župan; zakaj navadnim šuparjem ni smela prinesiti jedi niti domača dekla, marveč — volar. Po kosilu je prišla iz kuhinje tudi domača hči, nekoliko starejša od Dinka, in radovedno se oziraje v mladega tujca, postavila pred njega četrtino hruškovca in zopet počasi se ogleduje odšla, dočim ga je njena mati povabila: — Zdaj

ko ostaneš več časa v tem kraju prav gotovo pri mojem bratu Kremenu, ti moram pokazati naše pohištvo, naše sobe, naše kašče, hleve in hrame. Tako lepo ni kakor pri Kalinu na Perjavini, ali tako pod nič pa tudi ni.

Tudi hčerka Magda je morala ž njima, da si sta župan in tajnik majala z glavama, češ: to se vendar ne spodobi, naj zna še tako nemški.

— Ima tisto bolezen, moja ženka, veste gospod tajnik; ona hoče, da jo bo deček v Stari Vasi hvalil pri Kremenu, kako je bogata, prijazna, postrežna . . .

— Da, to je bolezen! —

V spalnicah je moral Dinko vsekako izvedeti, kje je naročila posteljnjake, kje žimnice; kdo je tkal platno za rjuhe, kje je kupila zavese, kje to in ono podobo. Poslušal je potrpežljivo zgodovino »odpustkov« s premnogih božjih poti in — molčal. Na mostovžu mu je razkazala, koliko se je spremenilo in prezidalo, kar je ona tukaj gospodinja; z ročajem od metle mu je začrtala nekdanje zidove, nekdanja vrata in okna in sploh — nekdanjo nerodnost. V žitnici je občudoval velikanske predale, polne zlatega zrnja in se boječe umikal, da bi ga ne prašala, če je že videl kdaj pri Kalinovih tako lepo žito, zakaj v tem je bil Dinko tako vešč, da je le s težka ločil — oves od rži.

Primerjal je mlatilne in čistilne stroje, pluge, sejalnike in brane in ni našel s Kalinovimi posebne razlike.

V jedilni shrambi so viseli velikanski kosi slanine, v kotu so bile težke deže masti in veliki kameni olja; lanjski in predlanjski prašičji »kraki« so pa dičili strop med plesnivimi salami in prevezanimi mehurji nesoljene zabele. Sirovega masla in strojev za sir mu niti kazala ni, ker je županja pričakovala za gotovo, da se bo dečko v pogledu na vse te slasti — vsaj obliznil. Prišedši v skedenj, je Dinko kar naravnost trdil, da je pri Kalinu večji, višji in snažnejši. Dovolj — Najbrž se je bila namenila mu pokazati tudi hlev in par iskrih konjičev kakor tudi dvoje kravic, par teličkov in štiri ali pet parov pujskov z vso obširno zgodovino, pa je Dinko vso stvar tako nerodno razdrl.

Častiželjni županji to ni bilo všeč. Dečkova slava se je hipoma razcedila v prazen nič.

— Tacega pa še nisem videla, se je jezila; — pri nas je; tudi kosilo s pijačo sem mu dala, nemški zna, pa ničesar ne pohvali.

— Veste, gospa, izpregovori tajnik, nikar mu ne zamerite! Midva z gospodom županom sva takoj uganila, da ne bo vse prav, ko ste bili tako prijazni ž njim.

— Pa je bil vendar pri imenitnih ljudeh, pomislite, pri bogatih ljudeh — moj Bog! — —

— Gospa! star pregovor pravi, da na to ni gledati, kar govore otroci in norci . . . — Tajnik se je obrnil za dečkom, če le ta ne sliši njegovega modrovanja, pa je bil zunaj pri vodnjaku.

Župan je mirno zmajal z rameni in si mislil: pa če deček govori resnico? Ali naj mu zamerimo, da ne zna lagati, kakor smo se naučili mi za vse potrebe, kjer ne smemo ali ne maramo govoriti resnice.

— Kje se je naučil nemški? praša potem, da bi premenil govor.

— Tudi pri Kalinovih otrokih, pravi tajnik.

— Potem znajo presneto malo! se jezi županja.

— Prosim, mama, ali se ne spomniš, da sta šla komaj v mestne šole! — Pa zna naša Magda vendar več.

— Ker je bila že dve leti v samostanu. In da zna res več, prav ponižno dvomim, mamica, če ne boste hudi.

To jo je užalilo.

— Tiho! Naša Magda zna, kar zna; in jaz vem, da zna zadosti!

Vstala je in jezno odšla, vendar se ni mogla jeziti na dečka. Njegov blede obraz se ji je v

srce smilil, globoko oko in lepo vedenje ji je vgajalo.

— Pa pridi še kaj k nam, ko se privadiš, ga je vabila ob odhodu, ko se je šel zahvalit za kosilo ter pozdravil njo in Magdo.

Župan in tajnik sta pa trdovratno molčala in trdo stopala za njim v Staro Vas. Dečko je nosil svoj kovčeg sam, brisal pot s čela in mislil kaj ga še čaka v tem kraju.

Najprej učiti rokodelstva, potem pa samogibalnik na rakovo nogo z vso natanjčnostjo zvršiti, sestaviti in — potem pride rešitev, ko ne bo več revež.

Že ime Stara Vas ni posebno vabljivo, še manj vas sama. Kup precej zanemarjenih hiš okolu cerkve, mlin na koncu vasi ob potoku in poleg mlina nekoliko lepša Kremenova hiša s ključavničarsko delavnico v pritličju. To so nekdanji prebivalci nazvali Staro Vas brez posebnega vzroka, da bi bili zaradi tega kje blizu vstanovili kako lepšo — Novo Vas.

— Hentajte! Zopet komisijon, kali! Svak! Za Boga, hentajte, bodite no pametni tam pri veliki županiji in poštevajte vsaj vi slabe čase, ko mi ne moremo denarja, ker ga nimamo. Zakaj smo vas pa postavili.

— Oho! si misli Dinko, ta-le pa bo mož za-me. Govoriti že zna, bradat je tudi, moder tudi. To pa res to!

— Prosim, kaj sta prišla prijatelja, prosim, da vem: ali hočeta tukaj le prijeti za kladivo ali želita, da primem jaz z vama za kupico.

Veste, gospod Kremen, se namuzne tajnik, najbrže bo danes še oboje treba. Toda prosim, najprej službo, potem — klobase. Tukaj le tega dečka prosim —

— Hentajte, sta mi pripeljala vidim. Že spet kakšen potep, ka-li, kakor oni dan tisti, ki sta mi ga navalila na rame, da me je slednjič še hotel okrasti. To bo gotovo malo ali nič boljši potep.

— Ne svak, bogme — od potepa sin.

— A tako! Se mi je zdelo že naprej, da v naše rokodelstvo dobimo malokdaj kaj dobrega.

— To si se morda zmotil. Ta-le, vidiš, je rajnega Zaličevega Jeronima sin. Oče mu je umrl že davno tam doli nekje na Kranjskem, mati pa pred jednim letom. Po smrti nam je — za spomin — zapustila sina, kaj se hoče? Dokler ima kaj moči, neče nič vedeti o svojem rojstnem kraju; ko obnemore, pa zahteva od svojih dotlej malo znanih ali celo zaničevanih rojakov — zasluženi pokoj. To ni zadnje čase nič novega, bos te predelaj?

-- O, nič, nič! Rokodelec delaj kakor suženj noč in dan, trudi se noč in dan, da ti potem taki-le pozobljejo žulje. Ni čuda, če svet peša. Saj mora pešati, primojdunaj, mora — — Vsakdo hoče biti gospod, dokler služi krajcar; ko ga zaloti bolezen ali starost, hentajte, postane komaj naš tovariš, pa le zato, da bi ga podpirali, ha, ha!

— Saj ga boste vzeli, mojster! Res je nekoliko bolj gosposki oblečen, toda revež mora obleči, kar ima. Zna tudi nekaj nemški . . .

Ob teh besedah so štirje pomočniki kar hkratu ustavili svoje pile in z mojstrom vred vprli svoje oči v Dinka, ki je stal s kovčegom poleg vrat kakor obsojenec.

— No, sprejmem ga že, ali nemščino naj le pusti tam zunaj pred vratmi. Pri meni je poglavitno orodje pila, ne pa nemščina. Ljudje, ki znajo nemški, so pri nas samo za praznik.

Potem se obrne k dečku, obriše sicer suhi roki ob zelen predpasnik, ga pogleda presunljivo in praša: kaj da nisi šel v šolo, ko si tako dobre glave?

— Nisem mogel, veste, sem sirota.

— No, veš, s ključavničarstvom hentajte, tudi ne boš mnogo več kot sirota. Mi vsi živimo iz roke v usta — od danes do jutri. Slabo roko-delstvo si izbral, moj dragi, z menoj vred.

Zalič je molčal, gledal v tla in po veliki delavnici in mojstru v oči in skozi okno in v kovaški meh. Zdelo se mu je, da šele zdaj prav ve, koliko je bede na svetu. Kaj vse njegovo trpljenje in stradanje na Perjavini?

— Mi delamo, trpimo in se trudimo za kaj? — za dolgove. In hvala Bogu, da je tako! Ko bi ne mogli delati dolgov, ne bi mogli niti živeti. Kaj bo na koncu? Hm! No! Razprodaja, boben, poneverjenje zaupanega blaga, zapor vsled goljufigije ali pa še večji dolg. Torej, moj ljubi dečko, če ne najdeš nič boljšega na vesoljnem svetu nego to vteho, da boš v dolgovih nadaljeval svoje mlado, samostojno življenje in v dolgovih tudi končal in stradal in se pehal iz težave v težavo z žuljevimi rokami in trudno glavo — pridi sem, sezi mi v roko in obljubi, da nam bodeš vsegdar zvest tovariš, pomočnik in zaveznik!

Boječe je pristopil in položil svojo malo roko v Kremenovo žuljavo desnico, veliko in očrnelo kakor čiška ponev, ter mu mirno pogledal v oko: umela sta se!

Dinkov kovčeg je kmalu potem zginil v spalnico rokodelskih pomočnikov in vajencev. Mojster in župan s pisarjem so tudi odšli takoj za njegovim kovčegom, on je pa ostal v delavnici in iz dolgega časa opazoval očrnelo sobo, pajčevine pod stropom, sopenje kovaškega meha,

dolge vrste orodja, iskrečo se ješo in neumne burke delavskih pomočnikov in se smilil samemu sebi, da ga je sreča pozabila v tem pozabljenem kotu.

Naposled so ga začeli delavci in vajenci izpraševati, koliko ima drobiža, če zna igrati za krajcarje, na karte in kroglje. Hoteli so vedeti, če že kadi skrivaj ali javno cigarete ali sem ter tje pobere kak ogorek na cesti. Če je bil njegov prejšnji gospodar hud ali dober, če je samo lasal ali tudi natezal ušesa in podkladal glavo s za-ušnicami; o vsem tem je moral dajati odgovor in pa moral, kakor da ni drugače.

V tem času so bili oni trije zbrani v Kremenovem stanovanju, kjer je mojster nadaljeval prejšnjo pridigo, toda drugače nego v delavnici: tukaj so se mu vsi smejali, sklepali o Dinkovi usodi bodočih pet let in se nalivali z dišečim, hladnim tolkovcem.

— Je videti nadarjen, verjemi svak, trdi župan.

— Pri meni, če ni nadarjen, je pa temvečkrat udarjen, ha, ha!

— Ta ti bo lahko pomagal v kakšnem pisanju.

— O, tega znam sam dovolj in še preveč, ko bi le ne bilo danes treba toliko pisati — v dolžno knjigo, kako drugačen bi bil svet, ljudje in življenje?

— In če pojdeš v mesto, ga lahko vzameš s seboj: dečko je pripraven za vsakoršno delo. Ni kmeška grča, ki se v mestu na vsaki stopinji boji pasti.

— Pa za moje kmečko delo ni nič vreden. Moji delavci morajo na polje. Sama ključavnica obrt ne vrže toliko, da bi mogli živeti.

— Torej ni drugače, mojster, nego pet let? praša tajnik.

— Ni drugače, kaj mu pa hočete? Recite hvala Bogu, da sem ga naprtil na svoje rame. Občina bi mi morala še nekaj plačati, pa je ne maram oškodovati kakor delajo drugi.

— Vi ste res duša naše občine, gospod Kremen, pohvali tajnik.

— Bog te živi, svak! trči župan.

— Aha! Zdaj poznam tudi vaju! Zato me hvalite, da bi vama zopet dotočil. Seveda, za delo plačilo. Naj bo no!

In hladili so se s hruškovcem, s starim hruškovcem še dolgo in veselo, dočim je imel Dinko v delavnici drugačne trenotke.

— O, presneto boš lačen, ga draži prvi.

— Neusmiljeno lasan in klofutan, priloži drugi.

— In tepen, de tretji.

— Le glej nas, kako smo mi pridni in kaj znamo, pa nas zmerja kakor pse.

— In kolne kakor pošasti.

— A delo nalaga v jedni uri za jeden teden.

— Fant, povem ti, tukaj si zaslužiš pekel!

— Kaj pa vi?

Molk — — — Tega niso pričakovali.

— Fant, tako se pri nas ne govori!

— Kako pa, prosim! —

— Ga vidiš, škrijca! Prosim, prosim . . .!

Čakaj, boš že prosil, ko ti jih nabašemo na hlače. Ti potep ti! . . . Nekaj rok se je proti njemu že kar sumljivo dvignilo.

Dinko je zbežal za kovčegom in gospodarjem —

— Zdaj le nas je šel zatožit, stavim.

— Pojdi poslušat! vele najmlajšemu vajencu, ki je sezuvši šlebedre prav varno stopical za njim po stopnicah in kmalu pristopical tudi nazaj. — Ali nas je zelo namazal, a-a-a? — Nič. Prašal je samo za delo, ker mu je sicer brez dela dolg čas.

— Tepec! Pa pravijo, da še nemški zna!

To je bila zadnja splošna sodba o novo vstopivšem vajencu.

S tovariši Dinko niti pozneje ni imel preveč lepega življenja. Dražili so ga, ščipali z besedo kakor s kleščami ter mu nagajali, da je imel slehrni dan solzne oči. Molčal je, pazil in vbogal v svesti si, da je bila še vsakomur pot do slave posuta s trnjem britkosti.

Svojemu najmlajšemu tovarišu je pokazal neko nedeljo popoldne leseno kolo — samogibalnik.

— Oho! To je pa malin, Dinko! Ali pojdeva k vodi?

Zalič ni vedel ali bi se jezil ali smejal toliki nevednosti. Vendar je potrpel tudi to, kakor je potrpel tovariš z njim v delavnici. Začel mu je razlagati, kakor je vedel in mogel, velikanski pomen te, že napol — še več kot napol — posrečene iznajdbe. Dečko ga je zijaje poslušal, se čudil in verjel.

Naslednji dan ga je med delom zopet nadlegoval, naj mu pripoveduje o svoji novi »mašini«.

Zdaj sta ga poslušala že dva, kmalu trije in štirje; ko je pa začel ojunačen o elektriki in nje uspehih — seveda kolikor je mogel in znal povedati — so ga poslušali vsi, — da, celo sam mojster, ki je pa v pričo svojih učencev vse to nazval neumnost. Deček se mu je zdel res nadarjen, morda nekoliko preveč brez nadzorstva vzgojen, toda odločne volje in jeklene vstrajnosti.

Začel se je zanimati za Dinka.

Poslej je bil v delavnici mir kakor nikdar poprej. Le svojemu najbližjemu tovarišu je Dinko povedal, da misli zdaj začeti delati železno in jekleno kolo, ki se bo samo premikalo. A mojster

ne sme izvedeti o tem ničesar, sicer ga zapodi trdeč, da mu kvari orodje.

*

V dveh letih je Zalič že toliko napredoval, da ga je mojster postavljaj celo za vzgled.

Nelikokrat mu je pisal Kalinov Šandor iz Ljubljane in on njemu nazaj v Ljubljano, potem so pa pisma nehala, kakor da sta prijatelja pozabila drug na drugega.

To ni bilo res!

Neki dan po dolгих treh letih je dobil Dinko s Perjavine to-le pismo:

Predragi! Večkrat si mi že pisal, pa ti nisem še odgovoril. Minila so že dolga leta, kar si se poslovil od nas s Perjavine.

Gotovo se čudiš, prijatelj, da ti pišem od doma sedaj, ko bi moral biti v šoli. Mnogo novic, prijatelj dragi, a več slabih nego dobrih. Jaz sem doma. Šolo sem moral pustiti vsled bolehnosti. Bog vedi, kako je to. Saj sem bil doma še dokaj zdrav, a v mestu, v tistem prahu, ropotu in smradu in megli sem si tako skvaril zdravje, da ne dosežem nikdar tistega smotra, o katerem sva nekđaj skupno sanjala po našem ribniku, na vrtu, pod streho, pri igračkah in pri hlapcih v hlevu. —

Zdravnik ne bom nikoli!

Zdaj mi je doma strašansko dolg čas.

Našega prejšnjega upravitelja, ki je tebe najraje dražil, tudi ni več. Dobil je samostojno pošto, kjer toži o minilih srečnih časih v naši hiši. Moj oče so pa najeli odpraviteljico, neko blede gospodično — še bledejšo od mene --- pri kateri se moram tudi jaz vežbati v poštnih opravilih, da bom mogel kdaj poslovati kot samostojen poštar na Perjavini.

Časi so se namreč spremenili.

Dan za dnem posedam pri pisalni mizi, mažem papir s črnilom in svinčnikom, prodajam poštne znamke in druge tiskovine, pišem ljudem privatna pisma v daljne kraje, rišem razne cvetice, zvezde in parne stroje. Narisal sem tudi tvoj samogibalnik — »na rakovo nogo«
Brez zamere! — Ali še vse to mi ne prežene misli, da tukaj ni pravo mesto zame.

Očeta dostikrat čujem zdihovati o slabih časih in pomanjkanju denarja.

Nekdaj ni bilo tako, kaj ne, Dinko!

Tudi mama so že rekli, da komaj čakajo dneva, ko jaz napravim izpit za pošto in brzojav, da ne bo treba plačevati odpraviteljici tistih goldinarčkov na mesec.

— Kako se je to zasukalo, se boš prijel za glavo.

Prav lahko! Tebi povem, drugemu ne bi nikomur.

Naša mama so iz dobre, imenitne rodovine. Vzgojeni so tudi s hčerami boljših in najboljših hiš v deželi; zato pa hočejo živeti po nekdanjih okoliščinah. A gospoda potrebuje veliko, to sem videl v mestu. Pri nas so še prejšnje čase dohodki komaj zadoščali; a pozneje, ko sva bila v šoli oba z Mileno se niso pomnožili.

Moj oče so si hoteli pomagati s tem, da so zahtevali, naj se zviša plačilo za prevažanje pošte v Trst in nazaj. Ravnateljstvo s tem ni bilo zadovoljno, pa je dalo voznino na dražbo. Posledica tega je bila, da se je vtaknil vmes neki Tržačan ter vzel prevažanje za prejšnjo ceno. In s prošnjo so dosegli moj oče komaj toliko, da imata s Tržačanom zdaj vsak polovico vožnje, polovico zaslužka. Lep priboljšek, pa narobe?

Našega gospodarstva voz se je jel pomikati navzdol. To pa veš, da gre brez zavornice jako hitro.

Sestra se uči dobro.

Kako je pa s tvojimi mladostnimi načrti? — Z željo, da se ti lepše uresničujejo nego meni, in pa da mi zaradi tega vendar prav kmalu odpišeš, te iskreno pozdravlja tvoj Šandor.

Na Perjavini . . .

Dinkov odgovor ni bil tako nepovoljen. Opisavši mu razne nezgode prvih časov, ko je došel med idrijske rojake — v svojega očeta domovino, se je tudi pošalil z vedenjem gospe županje v Bukovici, ko mu je vse razkazala, da bi jo le pohvalil. — Sedaj pa, pravi v listu, ko vidi, da bom res nekaj, in da cenim tudi njeno bogastvo, kolikor je res hvalevredno, me ima še raje kot prvi dan, ko je menila, da jo moram hvaliti. Kar naravnost mi pove ona ali pa hčerka Magda, da se mi izvrstno poda vsako, tudi kmečko delo, katerega tukaj ni malo. Ti bi se mi smejal, ko bi vedel, kako razmečem gnoj, držim za oralo, sejem in branam . . . Vse, vse moram delati.

Upam pa, da ne bo dolgo. — In pohvalil se je, da po najnovejših načrtih vse kaže, kako izvrstno se bo tokal njegov samogibalnik — sam, prav sam.

Odgovor na to pismo je bil še bolj žalosten. Dinko je spoznal, da je prijatelj res — bolan. Smilil se mu je ubogi dečko.

Takoj prihodno nedeljo je sedel in mu pisal veselo, da, skoro nagajivo, kako vrlo vspeva njegov samogibalnik. — Gre, gre! Moj dragi! Malo, prav malo ali nič drugače kakor gre! Bog te pozdravi, Šandor! Srečno!

Sklenivši pismo je hitel zopet v delavnico in poskusil strojček, če res tako »deluje«, kakor je poročal na Perjavino. Šlo je, šlo, toda vendar še nekaj več kot malo ali nič drugače, kakor je pisal . . . Strojček se je namreč sukalo, pa tudi vstavljalo.

Slednjič so pomočniki povedali mojstru, da Dinko v vseh prostih urah, tudi ob nedeljah in praznikih sestavlja svoj samogibalnik, da kvari železo in jeklo, krade Bogu čas in sebi zdravje. Vsak pristni rokodelski učenec ali vajenec in tudi še pomočnik — tako so ga zatožili mojstru — mora ob nedeljah nekoliko na prosto, da se navžije svežega zraka, če ima novc, tudi napije in s tovariši, če nanese potreba, tudi potepe. To je zdravo.

— No, no! Že dobro! Vidim, da ste vestni rokodelci! Ste že odpravili. No, no! Bomo že videli! — Tako jih je odpravil in sklenil Dinka ostreje nadzorovati; pomočniki so pa govorili: — Jutri ga zapodi strani. Boste videli! Škoda! Priden delavec — velik sanjač! Koliko je ta človek bral. Prav kmalu bi dovršil učenje, tako pa — Škoda, res škoda!

Mojster Kremen je začel stvar sam resno premišljovati. Misel o samogibalniku mu ni bila neznana. Saj je sam bival in delal med vojaškim službovanjem, prej in pozneje na Dunaju, v

Steyeru, v Gradcu in na Koroškem ter slišal o svojem obrtu marsikatero novico. Smejali so se tudi neizvedenemu stroju »perpetuum mobile«. A sedaj? Delj ko je mislil, vabljivejša se mu je zdela misel in vedno bolj mogoča, da se uresniči. Začel je računati in risati . . .

Bližala se je četrta jesen Dinkovega učenja, ko ga mojster Kremen neki praznik popoldne zasači v delavnici sestavljajočega mali samogibalnik s tečaji na kroglicah, kakor je videl pri biciklih.

— Oprostite, gospod mojster, začne jecaje . . . Nisem hotel vas škodovati.

— No, le potrpi! Sedi in skladaj dalje, kakor da si sam.

Oho! si misli Dinko, tudi ta bi se rad naučil. — Bi, ali ne bi, premišljuje — Morda me ne izda, saj je mož, in jeklo in železo je res njegovo, pa mu je tudi lahko povrnem ali plačam . . . Nekoliko se je deček vendar bal . . . Sluša in zloži strojček, namaže in spusti — —

Usodni trenotki za-nj in za mojstra!

Oba gledata nepremično, kako ročno se prekucujejo rakove noge prišedši na rob oboda in kako lepo se suče kolo ter slednjič tudi kakor še vselej — vstavi . . .

Oba sta se zdahnila. Dinko je videl svoje unične nade, mojster svoje vspele račune.

— No, to je nekaj, Dinko! Zalič, to me veseli! Toda, kaj namerjaš s to rečjo?

Kakor bi bil rad odgovoril, ni mogel, kakor je bila resnica, ni smel.

— Prazno delo — lično delo! reče mirno Kremen.

Dinko mu na to vse v kratkem razloži in ga pogleda prašaje za svet.

Moj dragi! Ali ne vidiš, da se moč omahujočih rakovih nog le s težka da toliko zvečati, da bi gonila kaj več, nego samo kolo okolu osi. Kako moč naj da potem kolo, ki se tudi ne vrti samo? Moči torej ne ostaje za vporabo, marveč celo primanjkuje za sam stroj! Torej s tem ne koristiš nikomur. Samogibalnik bi ne bil za rabo, ko bi se tudi vstrajno gibal!

Dinko začne užaljen ugovarjati, da se že še vse bolje uredi in prenaredi, pa da so tudi drugi izumitelji in najditelji imeli težave in potrpljenje s svojimi izumi. Podprl je to trditev iz premnogih dogodkov, raznih umetnikov znanih še iz zgodnje mladosti.

— Najimenitnejši izumi so večinoma slučajni, moj dragi! In sreča je tukaj ravnala z raznimi strokovnjaki tako skopo, da je naklonila ime nitne iznajdbe — nestrokovnjakom. N. pr. gibanje nihala in zakone tega nihanja je spoznal duhovnik

Galilei, sukanje zemlje in planetov okolu solnca
duhovnik Kopernik . . .

To tudi Zaliču ni bilo neznano. Zato je ugovarjal mojstru zaupno kakor sin očetu, koliko časa se je trudil Elija Howe prej nego je izumel šivalni stroj.

— Jaz sem se tudi nekaj učil in delal sem v dunajskem vojaškem arsenelu nad dvajset let ter dosegel častno stopinjo nadzorništva, bral sem tudi nekaj in delo me je naučilo tudi nekaj . . . Toda za nekaj posebnega morajo biti menda tudi posebni ljudje — talenti — — odbrani menda od Boga — —

Zalič začne zopet kljubovati s Kolumbom, ki je našel — Ameriko.

— Pa je do svoje smrti mislil, da je odkril le pot v Vzhodno Indijo.

— Potem začne z Jamesom Wattom, češ: ta je bil reven in vendar je toliko dosegel.

— A se je mnogo učil; bil je celo tehnik na vseučilišču tedanje dobe. Sploh pa mislim, da ni Watt prvi izumitelj parnega stroja, marveč ga je samo pre naredil, kakor je sedaj v rabi.

Pozneje sta se spravila na Gutenberga in iznajdbo tiskarstva.

Kmalu bi tukaj sicer spretnemu Kremenu pošli ugovori, ker je Gutenberg resnično s svojo vstrajnostjo in marljivostjo dosegel za vesoljno

človeštvo velikanski napredek izumevši tiskarstvo s posameznimi pismenkami.

— Ta je dovršil nekaj, kar je bilo dotlej samo še prašanje časa, ker od tiskanja s ploščicami do črk je ostala samo še jedna stopnja. Torej že na pol dognano delo.

Dinko se je razkoračil naposled z Edisonom, ki je dovršil in še dovršuje z elektriko čudeže.

— Vse tisto so učenjaki že prej domnevali, prorokovali in opisovali. Ta samo poskuša, in kar se mu posreči, to je potem — posrečeni poskus . . . med mnogimi prav malo za resnično rabo.

Zdaj je bil pa v zadregi mladi izumovalec. Nedostajalo mu je primerov; zato je moral zopet na pozorišče Elija Howe s svojim čolničkom.

No, naj bo! Ta je res s pridnostjo in vtrajnostjo dovršil svoj stroj — pa ni bil strokovnjak, ne mašinst ne ključavničar, ne urar — poleg tega pa tudi toliko pretrpel, da bi tebi in nikomur ne provoščil kaj tacega. In naposled ni-li morda njegovega čolnička iznajdba tudi le slučaj — žarek nebeške milosti, ki se pa ne da siloma stresti z neba, kakor nezrelo jabolko z drevesa.

— Gospod mojster, kaj bo z mano? praša obupno.

— Nič hudega, Zalič, ga tolaži Kremen, ki je videl dečkovo srce in njegov notranji boj. —

Vidiš, ti si v svoji zorni mladosti veliko čital, čital vse vprek, in nikogar nisi prašal: je-li ni primerno tvojemu razumu! S tem si se nasrkal nekih misli, da moraš biti velik, moraš biti slaven, kakor da moramo biti vsi na svetu veliki in slavni. Marsikoga je taka misel že uničila za celo življenje: postal je sanjač, mučenik samega sebe s svojimi nevspehi, v napoto drugim, s katerimi je živel kot lenobni sanjajoči član človeštva ter slednjič legel v grob z britko zavestjo — da je živel zastonj . . . Ti, če hočeš slušati mene, ne boš tak, že vidim, da ne boš. Ne žaluj sinko!

Dečku so solze zalile oči in hvaležno je segel v mojstrovo raskavo roko. Velika in črna, zgoraj kosmata in debela, se mu je zdela danes roka — rajnega očeta, dobra mila in močna . . .

— Delati si se s tem mojega rokodelstva učil pridno in umno. Danes vidim, ali opažal sem tudi že nekaj časa, da presezaš v spretnosti vse moje pomočnike; zato ti prepuščam ta čas, kar bi ga imel pri meni dostati kot učenec in ti napišem, kadarkoli hočeš, spričevalo rokodelskega pomočnika. Ostani pri meni ali pojdi po svetu za boljšim kruhom. Bog ti daj srečo!

Dečko je stisnil mojstrovo desnico z obema rokama . . .

Toda Dinko, samogibalnik le pusti in vse take visokoleteče, prazne misli. Ako si odločen

v to, da človeštvu koristiš s kako posebno iznajdbo, se ti že še posreči; ta se ti ne posreči nikdar. Prva reč vendar je in ostane vsakdanji kruh, in za tega moramo delati, pa ne v sanjah. Ko imaš tega kruha za-se zadosti, lahko pomagaš še-le drugim. Z Bogom!

Kremen je odšel; osupli Dinko je zapodil samogibalnik s tako jezo in obupnostjo, da se je vrtel vsaj četrt ure in še četrt ure in še pol ure, celo uro in celo noč . . . Izučeni ključavničarski pomočnik je bil namreč naslonil glavo pred-se na delavsko mizo in zaspal nad svojim neuspelim delom, zaspal nad porušeno svojo srečo in videl v sanjah vrteči se samogibalnik in slišal mojstrove besede: Samo delati si se naučil pri teh igračah, in to je dobro, samo delati . . .

Zadnji žarki zahajajočega solnca so zasijali na delavskega pomočnika glavo in stoječi samogibalnik. Poigrali so se med razmršenimi njegovimi lasmi, zavrteli se nad sukajočimi se praški nad mizo in slednjič s čudno zažarelim svitom obdali samogibalnik »na rakovo nogo.«

Dinko Zalič se je predramil ves nov, ves preroben.

V.

Po svetu.

Torej umrl, umrl je moj prijatelj?

Krepak mladenič v ukusno opremljeni sobi prvega nadstropja, kamor je prihajal krik, vik in ropot z jedne najživahnih ulic v Ljubljani je tako vskliknil, prebravši osmrtno naznanilo.

Bilo je v nedeljo zvečer, pred njim je gorela zeleno zaslonjena svetilka, poleg nje so ležali na mizi različni časniki in zasebni listi z naslovom gospod Dinko Zalič, poslovodja tvrdke »Kremen in drug.«

Strmeč v osmrtni list, naznanjujoč, da je preminil Aleksander Kalin, nadobudni poštarjev sin na Perjavini, mu je solza zatemnila pogled in črke so mu vsled tega oživele na papirju.

Ročno obriše oči z belo rutico, vstane, se odpravi — cel gospod — in gre v obednico, kjer je že čakala njega in gospodarja večerja. Med običajnim prijateljskim pomenkom sta povžila

pripravljeno jed, in mojster je že začel o delu prihodnjega tedna, ko ga ustavi Dinko:

— Gospod mojster — nekaj drugega bi prosil. —

— No, le povej, Zalič. Gotovo nekaj posebnega?

Nestrpno je gledal mladeniča. Kremen je v mestu nekoliko ostrigel že do cela osivelo brado, sploh ga pa niso leta nič preveč vpognila.

— Umrl je moj mladostni prijatelj na Perjavini. Rad bi šel pogledat kraje svoje zorne mladosti. Zato prosim takoj nocoj dopusta za tri dni. Želim se udeležiti pogreba in obiskati grobova svojih roditeljev.

— No, pa delo, hentajte?

— Mislím, da bodo fantje vršili pod vašim nadzorstvom bolje nego pod mojim.

— Pa denar. Pot je dolga?

— Imam toliko, da bo dovolj.

Prisrčno sta se poslovila. Sploh je bilo med njima najlepše sporazumevanje.

Dinko je namreč opustil po Kremenovem nasvetu brezplodno sanjarenje o samogibalniku »na rakovo nogo«, se vrlo oprijel svojega obrta, katerega se je bil naučil baš v spričo svoje bodoče sreče s samogibalnikom. Fino in lično mu je vse prihajalo izpod rok, da ga je bil zadovoljen gospodar in tudi naročevalci in kupovalci.

Po dveh letih, kar je bil Dinko Zalič pomočnik, sta se preselila v mesto, kjer se je mala delavnica po njegovem nasvetu kmalu razširila v veliko zalogo s prodajalnico vsakovrstne železnine. Iz malo obljudenih predmestnih in stranskih ulic sta se premestila v najobljudenejšo ulico.

Mojster je bil vesel izvedenega in vernega delavca, Dinko pa dobrohotnega in modrega mojstra, ki ga je na to imenoval svojega poslovođjo.

Misli in svoje srce je imel Zalič — kakor preje pri samogibalniku — sedaj samo pri delu in ob razvoju trgovine. Le posamezni listi Kalinovega Šandorja s Perjavine so ga spominjali na rojstni kraj in mlada leta.

Samogibalnik »na rakovo nogo« je počival med drugo nerabljivo šaro pozabljen v oddaljenem kotu. Saj ga niti Šandor ni več dražil z »rakovo nogo« videč, da prijatelj misli sedaj resno in samo o resnih stvareh, ki mu bodo še zelo koristile.

Aleksandrovi listi so bili vedno redkejši in vedno žalostnejši. Pod Kalinovo odličnostjo se je često skrivalo pomanjkanje denarja. To je lahko spoznal iz vseh listov s Perjavine.

Že trikrat so komaj ušli nesreči, da ni našel poštni preglednik poštne blagajnice z občutnim primanjkljajem. To bi bil propadajoči hiši zadnji udarec.

Slednjič umre še bolehajoči Aleksander, zadnji up potapljažoč se Kalinove sreče. Oče si je mislil namreč rešitev iz samih denarnih zadreg samo s tem, da sinu preskrbi bogato nevesto.

— To nas reši pogina vsaj za nekaj časa. Potem, ko ne bo več nas, naj se potezajo drugi, je trdil Kalin, kar ni bilo posebno vabljivo.

Ker se je Zaličev Dinko udeležil pogreba kot odličen domačin, ki je v malo letih že nekaj dosegel, so ga vsi veselo in spoštljivo pozdravljali. Ko je izrekel svoje milovanje gospodu in gospe Kalinovi ter gospici Mileni vsled nenadomestljive izgube dragega pokojnika, se ni nihče mogel zdržati solz.

— O, kje so časi, kje so časi? Kje je moj sin Šandor? je jadikovala gospa, in Milena je klicala brata zaman.

Zalič je molče obšel nekdanje kraje, kjer so igrali, se šalili, čitali in učili. Stopil je v čoln, da bi se peljal po ribniku, pa Milena ga je prestrašena svarila, da je preveč trhljiv.

— Torej niti za jednega ni več?

— Za nobenega, Dinko!

— Hotel je videti tudi hladnico na vrtu; pa zopet ga je ustavila Milena z izgovorom, da ji je veter lansko zimo popolnoma razdejal streho.

— Pa tiste lepe, pisane gredice bom vendar še videl na vrtu, gospica?

— O, ne! Že prošlo leto smo tam sadili peso. Papa pravijo, da tako zemlja več vrže . . .

— Torej res vse nazaduje?

— Kakor vidiš, vse, vse . . . Stisnila je obraz v črn predpasnik in zaplakala, da je bilo Zaliču britko pri tem. A še najbritkejše mu je bilo na očetovem in materinem grobu. Dolgo ju je iskal, in šele cerkovnik mu jih je pomagal najti. Potem je pokleknil in srčno molil, a klečala je tudi Milena na grobu svojega brata.

Utihnile so nadgrobnice izbranih pevcev in »Miserere« je utihnil; duh kadila se je že dvignil visoko pod oblake in pogrebcev dolga vrsta se je razšla na vse štiri strani, ko sta z Mileno še molila.

Kmalu potem, ko se je dvignil on, je vstala tudi deklica, in prav nič se ni sramovala stopati s sinom nekdanje vdove izpod klanjca skozi vas domov. Videl je pa Dinko danes na pošti še druge važne spremembe. Gospa Kalinka je sama kuhala, Milena je pospravljala sobe, in gospod Kalin je sam vodil poštna opravila v pisarni.

Zato se ni čudil, da so ga na dan odhoda povabili k svoji mizi. — O, saj zdaj znam jesti, pa tudi delati in pametno misliti, je pojašnjeval vabilo samemu sebi.

Toda kosilo se je vleklo več kot po navadi.

Milena in gospa sta prinašali na mizo in obe sta stregli. Gospod Kalin sam je bil navzlic silni potrnosti ž njim zelo prijazen. Tudi to je Zalič napisal k vzrokom svoje uglednosti.

Izpraševali so ga o razmerah in okoliščinah, kako živi, kako bogat je mojster, in koliko si je že prihranil — on sam.

— Saj nekaj ste imeli naloženega pri sodišču kot skupilo materine ostaline. Sedaj je moralo narasti že do precejšnje vsote.

— Pa to mi ostane do polnoletnosti, gospod, in ni mnogo — prava malenkost.

Kalin je izvedel premalo.

Po kosilu ga potegne v hlev, zdaj skoro prazen, a nekdam poln konj, in praša skrivnostjo:

— Ali bi mi mogel dobiti pri gospodarju na posodo — pet stotakov za jedno leto. Prav nujno potrebujem. Tukaj mi jih nima kdo posoditi; če grem dalje po-nje v hranilnico, se vse izve da me je sram. Bodi tako dober, Dinko!

Kako čudno mu je bilo pri srcu, ko je spoznal, da je pokojni prijatelj le njemu v pismih razodel britke razmere v domači hiši. Spominjaje se nekdanjih časov in sedanje bede ga je bilo skoro sram pred sedanjim gospodarjem.

— Bom, gospod, prav rad, prav rad . . . Upam, da zmorem, če ne vsega, vsaj večino skoro sam, drugo pa poprašam — — Ni hotel povedati

kje, a mislil je: pri županu v Bukovici, kjer so mu že več kot jedenkrat namignili, da dobi, kolikor potrebuje.

— No, vidiš, to je lepo. Pa si sam ne boš mogel pomagati.

— Mislím, da si bom, gospod — — Ali vam sem tudi dolžan hvaležnosti, prosim gospod.

— Pustiva to, mladi prijatelj!

In zopet sta šla v jedilnico.

Poslavlja se, je hotel gospe Kalinki poljubiti roko, pa mu jo je umaknila: — Ne, ne Dinko! Saj smo — naši!

Zalič je imel solzne oči.

Poštni konji so ga po kosilu odpeljali na kolodvor, in ljudje so se šepetaje ozirali za kočijo: — Glejte, zdaj je gospod! Kdo ga je nekdanj maral! —

— Lahko ga vzame Kalin za zeta.

— A, kaj še! Preveč je zadolžen, in Dinko še vedno prereven. Mileni pa bo, to seve, lahko snubil bogatega ženina, saj ga Kalinova hiša tudi potrebuje.

Ljudje včasih uganejo resnico.

Mnogokrat so videli pozneje Kalina odpirati in zapirati vrata pod tvrdko »Kremen in drug« v Ljubljani.

Zalič je bil vesel, da je mogel povrniti nekaj dobrot svojemu prvemu gospodarju, pomagala sta pa na njegov račun rada tudi bukoviški župan in njegov svak Kremen.

Kalin je moral prodati nekaj posestva, da je spravil svoje dolgove v red, in v skromnejših razmerah je živel zadovoljno, in ponosen na svojega nekdanjega varovanca je dejal večkrat: — Glejte ga! Začel je »na rakovo nogo«, pa bo danes ali jutri gospodar jedne najimenitnejših zalog v Ljubljani!

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIZNICA

COBISS

0000087067

